THE ISRAELITE PRESS
The only Jewish Newspaper of Western Canada.
דאס אידישע וואָרט
Office and Place of Business: New Israelite Press Bldg., 165 Selkirk Ave. East
Published daily except Saturday and Sunday
ENTERED AS SECOND-CLASS MAIL MATTER AT OTTAWA
Subscription: $6.00 per year.
Est. 1910 Phones: 55 409—52 213
Winnipeg — Manitoba

דער נייער אימיגראציע קוואטא פראָיעקט אין די פאראייניקטע שטאטן, און קאנאדע

דער אמעריקאנער סענאט האט באשלאסן צוריקצוציען דעם "נאציאָנאלן אָפּשטאם" פלאן פון אימיגראציע קוואטא, און אויב עס וועט אָנגענומען ווערן דער הערים ביל וואָס וועט דארטן איצט פארהאנדלט, — און ער זעט אויס צו זיין גאנץ זיכער אָנגענומען צו ווערן, — וועט צוריק איינגעפירט ווערן דער אלטער קוואטא סיסטעם. אויפ'ן סמך פונ'ם צעגזוס פון יאר 1890, די קוואטא וועט אבער געשניטן ווערן פון די פריערדיקע צוויי פּראָצענט צו אנדערהאלבן פּראָצענט.

דער נייער קוואטא סיסטעם וועט אזוי שניידן די יערלאכע אייראָפּייאישע אייגוואנדערונג פון הונדערט מיט פיפציק פּויזנט, צו הונדערט מיט צוואנציק טויזנט. דערביי וועט פון דער ענדערונג באזונדערס שוועך ליידן די ברי־טישע אימיגראציע קוואטא. וועלכע האט זיך געהאט פארדאָפּלט מיט'ן איינפיר פונ'ם נאציאָנאלן אָפּשטאם פלאן. זי וועט איצט צוריק גע־שניטן ווערן מער ווי אויף האלב. עטוואָס ווערן אייך פארלירן די מזרח אייראָפּייאישע לענדער, פון וואָס די אידישע אימיגראציע וועט, נאטירלאך, אויך ליידן. געווינען וועלן דייטשלאנד, דער איירישער פריער שטאט און די סקאנדינאווישע לענדער, און וועמעס קוואטעס דער נאציאָנאלער אָפּשטאם פלאן האט זיך געהאט שייער טיף איינגעשניטן.

אבער דאָס וויכטיקסטע אין דעם נייעם פלאן איז דאָס, וואָס ער וועט זיך אָנווענדן אויף אלע אמעריקאנער לענדער, קאָנטיק מיט'ן איינסאם פון קאנאדע און ניו־פאונדלענד. אזוי וועט די קוואטא פון מעקסיקא זיין בלויז צוויי טויזנט א יאָר, לויט דעם פלאן, — אנשטאט צענדליקער טויזנ־טער מעקסיקאנער וואָס וואנדערן איצט יערלאך אריין אין די שטאטן, ווען די טויערן זיינען פאר זיי אָפן.

דאָס איז קאָנטיק געווען דער הויפט ציל פונ'ם ביל, און דאָ ליגט דער גרעסטער געווינס פאר די אימיגראציע שונאים. די פאראייניקטע שטאטן וועלן אזוי פארהאקן די טירן פון אלע זייטן, אויסער דער קאנאדער זיין. אויסער דער קאנאדער גע־בענען די טויערן וועלן נאָך דערווייל פארבלייבן אָפן פאר קאנאדער געבאָ־רענע אימיגראנטן.

מיר זאָגן "דערווייל", ווייל, ווי די טענדענץ זעט איצט אויס צו זיין, וועט קאנאדע לאנג ניט קאָנען אויסביידן דעם זערבן גורל. פריער אדער שפעטער וועט א שאָפּן אויף אָנגעטאָן ווערן אויף דער דאָזיקער גרעניץ. אין בלויז א שפאלט וועט איבערגעלאָזן ווערן פאר קאנאדער אימיגראנטן. וואָס וועט מיט דער צייט ווערן אלץ שמעלער און שמעלער.

דאָס וואָס דער סענאט האָט נידערגעשטימט די אמענדמענטס אויס־צושפּרייטן דעם קוואטא סיסטעם אויף אויף קאנאדע, האָט ניט פיל צו טאָן מיט קרובה'שאפט געפילן. שטערן דאָך ניט די קרובה'שאפט צעפילן צו ענג־לאנד צו שניידן ביז'ן ביין דיי ענגלישע אימיגראציע. דאָס האָט גיכער א שייר כות צו "ביזנעס". צום פארלאנג פון א סוחר אָנצוהאלטן דעם גוטן ווילן פון א גוטן קונה.

קאנאדע איז, פון אלע אויסלענדישע מדינות, אמעריקעס בעסטער קו־נה. זי גיט צו לייזן אמעריקע נאָענט צו א בייליאָן דאָלאָר א יאָר. אזא גוטן קונה וועט יעדער דערפארענער סוחר באהאנדלען מיט זיידענע הענטשיקעס.

פאר אמעריקע לויגט זיך אזוי פשוט ניט דערווייל אויפצוריצן צופיל די געפילן פון קאנאדע, און עס איז גאנץ פארשטענדלאך, אז א קאוונטע קענן קאנאדער אימיגראנטן וועט דאָ מאכן א גאנץ שווערער איינדרוק, — באזונדערס איצט, ווי די שטימונג איז דאָ שוין אזוי אויך א גאנץ אָנגע־שטרענגטע צוליב די אמעריקאנער נייע טאריפן וואָס האבן שווער גע־טראָפן דעם קאנאדער עקספּארט אין די שטאטן.

אבער דאָס וויכטיקסטע אין דעם נייעם פלאן איז דאָס, וואָס ער וועט זיך אָנווענדן אויף אלע אמעריקאנער לענדער, קאָנטיק מיט'ן איינסאם פון קאנאדע און ניו־פאונדלענד. אזוי וועט די קוואטא פון מעקסיקא זיין בלויז צוויי טויזנט א יאָר, לויט דעם פלאן, — אנשטאט צענדליקער טויזנ־טער מעקסיקאנער וואָס וואנדערן איצט אין די שטאטן, ווען די טויערן זיינען פאר זיי אָפן.

דאָס איז קאָנטיק געווען דער הויפט ציל פונ'ם ביל, און דאָ ליגט דער גרעסטער געווינס פאר די אימיגראציע שונאים. די פאראייניקטע שטאטן וועלן אזוי פארהאקן די טירן פון אלע זייטן, אויסער דער קאנאדער זיין. פון וואנען די טויערן וועלן נאָך דערווייל פארבלייבן אָפן פאר קאנאדער געבאָ־רענע אימיגראנטן.

מיר זאָגן "דערווייל", ווייל, ווי די טענדענץ זעט איצט אויס צו זיין, וועט קאנאדע לאנג ניט קאָנען אויסביידן דעם זערבן גורל. פריער אדער שפעטער וועט א שאָפּן אויף אָנגעטאָן ווערן אויף דער דאָזיקער גרעניץ. אין בלויז א שפאלט וועט איבערגעלאָזן ווערן פאר קאנאדער אימיגראנטן. וואָס וועט מיט דער צייט ווערן אלץ שמעלער און שמעלער.

דאָס וואָס דער סענאט האָט נידערגעשטימט די אמענדמענטס אויס־צושפּרייטן דעם קוואטא סיסטעם אויף אויף קאנאדע, האָט ניט פיל צו טאָן מיט קרובה'שאפט געפילן. שטערן דאָך ניט די קרובה'שאפט געפילן צו ענג־לאנד צו שניידן ביז'ן ביין די ענגלישע אימיגראציע. דאָס האָט גיכער א שייר כות צו "ביזנעס". צום פארלאנג פון א סוחר אָנצוהאלטן דעם גוטן ווילן פון א גוטן קונה.

קאנאדע איז, פון אלע אויסלענדישע מדינות, אמעריקעס בעסטער קו־נה. זי גיט צו לייזן אמעריקע נאָענט צו א בייליאָן דאָלאָר א יאָר. אזא גוטן קונה וועט יעדער דערפארענער סוחר באהאנדלען מיט זיידענע הענטשיקעס.

פאר אמעריקע לויגט זיך אזוי פשוט ניט דערווייל אויפצוריצן צופיל די געפילן פון קאנאדע, און עס איז גאנץ פארשטענדלאך, אז א קאוונטע קענן קאנאדער אימיגראנטן וועט דאָ מאכן א גאנץ שווערן איינדרוק, — באזונדערס איצט, ווי די שטימונג איז דאָ שוין אזוי אויך א גאנץ אָנגע־שטרענגטע צוליב די אמעריקאנער נייע טאריפן וואָס האבן שווער גע־טראָפן דעם קאנאדער עקספּארט אין די שטאטן.

אבער מיט א יאָר צוריק נאָך האָט אמעריקע ניט געוואוסט איינצופירן א קוואטא פאר די דרום אמעריקאנער לענדער. וואו זי האָט אויך באדייטנ־דיקע פּאָליטישע און קאָמערציעלע אינטערעסן. ביסלאנג־ווייז ווערט מען אבער אלץ מער געוואוסט. מען דערפילט אלץ מער די איינענע מאכט, און מען רעכנט זיך אלץ ווייניקער מיט פרעמדע געפילן.

מען וועט מסתמא אָנהייבן איצט צוגעווייענען ביסלאנג־ווייז אויך קא־נאדע צום גענדאנק פון אן אומפארמיידלאכער קוואטא. מען האָט שוין טייל־ווייז געמאכט אן אָנהויב מיט די באשריינונגען קענן די "קאָמיטערס", — די קאנאדער איינוואוינער, וואָס פלעגן ארויסגיין יעדן טאָג אין די גרעניץ שטעט פון די שטאטן צו ארבעטן דארטן. אין איין יאָר ארום, ווען דער קאנ־גרעס וועט זיך נעמען צו זיין סעזאָנער ארבעט זוכנדיק וואו מען קאָן ווייר־טער באשריינקען די איינוואנדערונג, וועט קומען קאנאדעס רייע. וועט מען איר אפשר לכתחילה געבן א גרעסערע קוואטא. וועלכע וועט שפעטער גע־שניטן ווערן, ביז זי וועט אויסגעגלייכט ווערן מיט די באטרעפנדיקע קוואָ־טאס פון אנדערע לענדער.

דאָס זעט אויס צו זיין אומפארמיידלאך. מיר, קאנאדער, האָבן ניט שטארק וואָס צו שטאלצירן מיט דער באזונדער פּאָזיציע וואָס ווערט פאר אונז אויסגעטיילט פון אינזערע אמעריקאנער שכנים. דער כבוד איז נאָר א צייטווייליקער און שמעקט מיט'ן ריח פון "ביזנעס". אין אונזער רייע וועט נאָך קומען.

די וואָס באשטימען זייערע איינענע געהאלטן

אין שטאט־ראט פון סט. באניפייס האָבן די שטאט־טאטעס טיף גע־קנייטשט זייערע שטערנס די טעג איבער דער פראגע, ווי צו מאכן עטוואָס לייכטער די אלץ שווערער ווערנדיקע לאסט פון שטייערן פון דער שטאטי־קער באפעלקערונג. מען האָט געשניטן א דאָלאר דאָ, א דאָלאר דארטן, פאר דער טובה פון די בירגער.

דאָס איז ניט געווען גענוג. מען האָט נאָך געמוזט גיין ווייטער. מען מוז שניידן מער די שטאטיקע אויסגאבן. אין איין אלדערמאן איז געפאלן אויפ'ן גליקלאכן געדאנק, אז מען קאָן אפזאָגן גיין שטאטיקע נידערייקע אָנ־געשטעלטע. פון וואָס די שטאט־קאסע וועט געזוינען עפעס א זיכן־אכט טויזנט דאָלאר א יאָר.

מען קאָן ניט זאָגן: עס האָבן זיך געפונען אן אלדערמאן צי צוויי, וואָס האָבן פּראָטעסטירט קעגן דעם פלאן. זיי האָבן געוואָרנט, אז אין אזא שווערער צייט איז ניט גוט צו באַרויבן עטלאכע פאמיליעס פון זייער ארים שטיקל ברויט. זייער פּראָטעסט איז אבער פארלאָרן געגאנגען, און פאר יעדן שטייער־צאָלער פון סט. באניפייס זיינען צו עטלאכע סענט אָפּ־געראטעוועט געווארן.

יאָ, ס'איז געווען אפילו א פארשלאג פון איינעם, אז די אלדערמען זאָלן בעסער לאזן שניידן זייערע איינענע געהאלטן. דאָס וואָלט, דאכט זיך, גאָר ניט געווען קיין קרומע זאך. יעדער אלדערמאן האָט דאָך זיין באשעפ־טיקונג, און דער סיטי־האָל איז ביי אים בלויז א זייטיקע פרנסה. אָן וועלכער עס הייגנט ניט אָפּ זיין שטיקל ברויט. דאָס וואָלט, דאכט זיך, געווען יושר'־דיקער, ווי ארויסרייסן דעם ביסן ברויט פון מויל פון ניין אָנגעשטעלטע.

אבער דערפון האָבן די געטרייע צו די אינטערעסן פון שטאט אל־דערמען אפילו ניט געוואָלט הערן. דער גנטפער איז געווען: "אויב איר ווילט טאָ ניט אוועק אייער געהאלט".

און אט האָבן טאָראָנטער אלדערמען נאָר וואָס געהעכערט זייערע איינענע געהאלטן. עס זיינען שלעכטע צייטן אפנים, און זיי דארפן מער פרנסה . . . צום כבוד פונ'ם מעיאָר פון שטאט און עטלאכע אלדערמען מוז געזאָגט ווערן, אז זיי האָבן זיך אָפּגעזאָגט פון צו באנצן זיך מיט דער הוספה.

ווי די מעשה איז, — אבער ס'איז נאָר ניט שלעכט צו שטיין ביים שיסל און באשטימען פאר זיך אליין דעם אייגענעם חלק . . .

די געשיכטע פון דער אידישער פרייהייט באוועגונג אין ענגלאנד

פון ארטור גרינבערג

(ספּעג. פאר ד. א. ו. דורך "איטא")

(דער ענדגילטיקער זיג פון אידן אין דעם קאמף צו קריגן ציוויילע רעכט און פּאָליטישע גלייכבארעכטיקונג. — די דורכרייזנדע און פרעמדע אין יעדער קע־באוועגונג האָט זיך אָנגעהויבן צוריק מיט הונדערט יאָר)

היינטיקן אפריל 1930 ווערט פונקט הונדערט יאָר זינט עס איז אין ענגלאנד אריינגעבראכט געווארן דער ערשטער ביל צו באזייטיקן אלע געזעצלאָזע באגרענ־צונגען קענן די דארטיקע אידן. כאטש עס האָט נאכדעם גענומען א לאנגע צייט צו באזייטיקן אלע העגאלע און צווילע אומ־גלייכהייטן פון ענגלישן אידנטום, האָט זיך דער דאָזיקער קאמף פאר דער אידי־שער עמאנסיפּאציע אין ענגלאנד אנגעהויי־בען דעם 5טן אפריל, 1830, ווען מר. (דערנאָך סער) ראָבערט גראנט האָט פאר־געלייגט דעם ביל "צו באזייטיקן די צוויי־לע רעכטלאָזיקייטן פון ענגליש־געבוירענע אונטערטאנען פון דער אידישער רעליגיע."

ביי דער ערשטער פארלעזונג פון דעם דאָזיקן ביל האָט ער געקראָגן א מערהייט פון 18 שטימען, אבער ביי דער צווייטער פארלעזונג איז ער אָפּגעווארפן געווארן מיט א מאיאָריטעט פון 65. דער ביל איז ווידער אריינגעבראכט געווארן דעם 17טן אפריל, 1833, ווען דער באַרימטער ענגלישער שריפטשטעלער, מאָקאָלעי, האָט געהאלטן זיין באַרימטע רעדע און האָט פארטיידיגט די אידישע פארערונגען פאר גלייכבארעכטיקונג.

אבער ערשט אין יאָר 1858 האָט דער ערשטער איד, באראָן לייאָנעל דע ראָס־שילד געקראָגן די דערלויבעניש צו פאר־נעמען זיין פּלאץ אלס דער ערשטער אי־דישער מיטגליד פון פּאָרלאמענט, און ער האָט דערביי ניט געדארפט נעמען די שבועה "אויס'ן אמת'ן גלויבן פון א קריסט." אכט יאָר פאר דער דאָזיקער פּאָ־סירונג, איז דער איד דוד סאָלאָמאָנס דער־ווייל געווארן אלס מיטגליד פון פּאָרלאָ־מענט, אבער מען האָט אים ניט דערלייבט צו פארנעמען דאָרט זיין פּלאץ.

דער סאמע ערשטער ביל צו עמאנציפּירן די אידן פון ענגלאנד איז נאָך אריינגע־בראכט געווארן אין יאָר 1753. יענער ביל האָט בלויז געפאָדערט צו דערלויבן אידן ווערן בירגער. אבער ער האָט ניט באַ־צייטיקט אלע באַגרענצונגען קענן זיי, ווי עס איז געווען דער ציל פון דעם שפּעטערדיקן ביל אין יאָר 1830.

ווען דער ביל פון 1830 איז דורכגע־נאָגען, האָט ער פאראורזאכט אזא שטו־רעם פון קעגנערשאפט, אז ניט נאָר איז ער צוריקגערופן געווארן אין דעם זעלבן יאָר, נאָר די נאָכווייענישן פון דעם אנטי־אידישן אויפבروך, וואָס ער האָט אויפ־געהויבן, האָבן נאָך א לאנגע צייט נאָכ־דעם באוויזקט די עפנטלאכע מיינונג. אנטי־אידישע פּאָראורטיילן און טעאטערס און אין אנדערע פלעצער זיינען געווארן א טעלאכע דערשיינונג. דאָס צוריקרופונג פון דעם ביל האָט געהאט אזא מיאָס'ן איינפלוס אויף דעם ענגלישן אינדרטום, אז א גרויסע צאָל פון די ריכטע ספּרדישע אי־דען האָבן באשלאָסן צו דערציען זייערע קינדער אלס קריסטן. א געפיל פון אומ־זיכערקייט האָט אָרומגעכאפּט די נאָנצע אידישע באפעלקערונג אין ענגלאנד.

אבער די דאָזיקע לאנג האָט ניט לאנג אָנגעהאלטן. שטימען פון איינפלוסריכע ענגלישע קריסטן האָבן זיך ווידער אָנגע־הויבן הערן לטובת דער אידישער גלייכ־בארעכטיקונג, ווען דער ביל פון יאָר 1753 וואָס די "וויהיג" פּאָרטיי האָט פארגעשלאָ־גען אין די פּאָרטיי פון די "טאָריס" האָט באקעמפט, איז דיסקוטירט געווארן, האָבן די אונטערשטיצער פון דעם ביל געגלט־נה'ט, אז די אידן האָבן דורכגעפירט זיי־ער א ווערטפולע טעטיקייט אין דער קאָ־מערציעלער עקאָנאָמיע פון לאנד, צושטע־לענדיק איין עלעמענט פון דעם לאנד'ס פּראָ־פיטן און א צוואנציקטן־חלק פון אויסלענ־דישן האנדל.

נאָכדעם ווי דער ביל איז צוריקגערופן געווארן, האָבן זיך געגומען הערען נאָך שטאַרקערע שטימען לטובת די אידן. איי־נער פון די דאָזיקע אידישע פּאָרטיידיקער איז געווען דער ענגלישער דאָקטאָר מערי־ציָן, דזש. גריפיט. זיין פּאָרטיידיקונג פון אידן געפינט זיך אין אן אומבאקאנט ביכל פון זיינע רייזע־באשרייבונגען, וואָס אין דערשינען אין יאָר 1805. דר. א. קאָהען האָט געפונען דאָס דאָזיקע ביכל און האָט עס לעצטנס פּאָרעפנטלאכט אין דער לאָנ־דאָנער "דזשואיש קראָניקל." די פאָלגנדע שטעלע פון דר. גריפיט'ס בוך:

"די באליידיקונגען און אומרעכטן, וואָס דער דאָזיקער אומשולדיקער קלאס פון דער געזעלשאפט האָט אויסצושטיין, זיינען אן אמת'ער פּיין פאר יעדן דער־אין דער צייט וואָס די אָנהיינגער פון מאָס־מדען, זאראאסטער, בראמא און קאָנפו־ציוס ווערן רעספּעקטירט?

"זאָל מען ניט אָנגעבן דעם תירוץ, אז זיי זיינען אן אומווירדיק פאָלק, אומגלוי־ביק, באטריגעריש און אז זיי אלע זיינען בלויז פּראָצענטניקעס: אדער, אז, האסנ־דיק די אָנהייننגער פון קריסטענטום, באַ־רימען זיי זיך און וואַרטן אויף דער גע־לעגנהייט צו טאָן די קריסטן שאָדן. זאָל מען דאָס ניט טאָן כדי די צווייטע זייט פון דער מטבע, געשטעמפּלט מיט די זעל־ביקע באראקטערן זאָל ניט אויפגעהויבן ווערן קעגן אונז אליין.

"לאָמיר ניט ווערן באאיינפלוסט פון דעם שטארק־צונעפאַרבטן בילד פון אונזער באליבטן דיכטער, מיינען אז יעדער איד איז א שיילאָק, כדי די אידן זאָלן ניט קומען צום שלום מיט דער פרוויערק בא־רימטער אויפפירונג פון . . . אז יעדער קריסט איז א . . . ; לאָמיר אויך אויף קיין מינוט ניט דייגקען, אז די מעלה'ס פון צדקה, וואוילטאט, גוטהארציקייט און אומבאגרעניצטער טאָלעראנץ קאָנען ניט עקזיסטירן אין ערגעץ א חוץ אונטער דער אויפזיכט פון דער קריסטלאכער אָרטיקל בלז־זום א בענדזשאמין און אן אייבראָ־הם גאלדשמיט זיינען ערות קענן דער נאָרשקייט און פאלשקייט פון אזא אומ־טאָלעראנטער מיינונג!

"אויב עס איז קענן אונזער פארערטער קאָנסטיטוציע ארייַנצולאָזן אלס מיטגלי־דער יענע, וואָס זייער רעליגיע איז אנ־דערש פון אונזער הערשנדיקער קירך, לאָ־מיר אלנפאלס לערנען אונזערע קינדער צו רעספּעקטירן די אידן ווי מענשן. זאָל דאָס פאלק אויסגעפינען, אז ווען מען באלייר־דיקט אידישן בירגער, קריגט מען די שטרענגסטע שטראָפן פון געזעץ, ווייל עס ווערן דורכדעם פארלעצט די רעכט פון נאטספריינטלאכקייט און די רעגעלן פון דער פּאָליציי. און זאָל קיינער מער ניט אויסרופן זיך דעם באליידיקטן ענט־פער, וואָס איך האָב, אלס אינגל, געהערט איינעם פון יענע ארבעטזאמע חברה, וואָס מאכן אן ארים לעבן דורך אויפקויפן אל־טע קלייידער: "א, שמוציערער איד,"—האָט צו אים געזאָגט דער ברוטאלער קצב, — "מען האָט היינט אויפגעהאנגען א אידן טייבורן, און איך בין צופרידן פון דעם!" "יאָ, יאָ, דאָס איז טאקע אמת," — האָט אים געענטפערט דער באליידיק־טער איזראעליט, — "דו האָסט רעכט, מען האָט אויף דער צלעבער תליה אויפגע־האנגען נאָך גיין קריסטן!"

צווישן די אנדערע פארטיידיקער פון אידן איז יענער צייט זיינען געווען דער דראַמאטורג רישארד קאָמבערלאנד און דער דיכטער טאָמאס וועדז. קאָמבערלאנד האָט אין יאָר 1793 אָנגעשריבן א דראַמע מיט'ן נאָמען "דער איד," און נאָך פאר דעם האָט ער פּאַרעפנטלאכט אן ארטיקל אין זיין זשורנאל "אָבזערוער" (באַא־באכטער) אין וועלכן ער'האָט אויסגע־דריקט זיין באדויער אויף וועמען אלערליי סעקטעס לאָזן אויס זייער צאָרן, זיי זיינען לה פון דער מענשהייט? ווי לאנג נאָך וועלן זיי זיי אויסגעטיילט ווערן און באהאנדלט ווערן מיט גרויזאמקייט און פאראכטונג, אין דער צייט וואָס די אָנהיינגער פון מאָס־מדען, זאראאסטער, בראמא און קאָנפו־ציוס ווערן רעספּעקטירט?

"זאָל מען ניט אָנגעבן דעם תירוץ, אז זיי זיינען אן אומווירדיק פאָלק, אומגלוי־ביק, באטריגעריש און אז זיי אלע זיינען בלויז פּראָצענטניקעס: אדער, אז, האסנ־דיק די אָנהייننגער פון קריסטענטום, באַ־רימען זיי זיך און וואַרטן אויף דער גע־לעגנהייט צו טאָן די קריסטן שאָדן. זאָל מען דאָס ניט טאָן כדי די צווייטע זייט פון דער מטבע, געשטעמפּלט מיט די זעל־ביקע באראקטערן זאָל ניט אויפגעהויבן ווערן קעגן אונז אליין.

"לאָמיר ניט ווערן באאיינפלוסט פון דעם שטארק־צונעפאַרבטן בילד פון אונזער באליבטן דיכטער, מיינען אז יעדער איד איז א שיילאָק, כדי די אידן זאָלן ניט קומען צום שלום מיט דער פרוויערק בא־רימטער אויפפירונג פון . . . אז יעדער קריסט איז א . . . ; לאָמיר אויך אויף קיין מינוט ניט דייגקען, אז די מעלה'ס פון צדקה, וואוילטאט, גוטהארציקייט און אומבאגרעניצטער טאָלעראנץ קאָנען ניט עקזיסטירן אין ערגעץ א חוץ אונטער דער אויפזיכט פון דער קריסטלאכער אָרטיקל בלז־זום א בענדזשאמין און אן אייבראָ־הם גאלדשמיט זיינען ערות קענן דער נאָרשקייט און פאלשקייט פון אזא אומ־טאָלעראנטער מיינונג!

"אויב עס איז קענן אונזער פארערטער קאָנסטיטוציע ארייַנצולאָזן אלס מיטגלי־דער יענע, וואָס זייער רעליגיע איז אנ־דערש פון אונזער הערשנדיקער קירך, לאָ־מיר אלנפאלס לערנען אונזערע קינדער צו רעספּעקטירן די אידן ווי מענשן. זאָל דאָס פאלק אויסגעפינען, אז ווען מען באליי־דיקט אידישן בירגער, קריגט מען די שטרענגסטע שטראָפן פון געזעץ, ווייל עס ווערן דורכדעם פארלעצט די רעכט פון נאטספריינטלאכקייט און די רעגעלן פון דער פּאָליציי. און זאָל קיינער מער ניט אויסרופן זיך דעם באליידיקטן ענט־פער, וואָס איך האָב, אלס אינגל, געהערט איינעם פון יענע ארבעטזאמע חברה, וואָס מאכן אן ארים לעבן דורך אויפקויפן אל־טע קלייידער: "א, שמוציערער איד,"—האָט אים געזאָגט דער ברוטאלער קצב, — "מען האָט היינט אויפגעהאנגען א אידן טייבורן, און איך בין צופרידן פון דעם!" "יאָ, יאָ, דאָס איז טאקע אמת," — האָט אים געענטפערט דער באליידיק־טער איזראעליט, — "דו האָסט רעכט, מען האָט אויף דער צלעבער תליה אויפגע־האנגען נאָך גיין קריסטן!"

צווישן די אנדערע פארטיידיקער פון אידן איז יענער צייט זיינען געווען דער דראַמאטורג רישארד קאָמבערלאנד און דער דיכטער טאָמאס וועדז. קאָמבערלאנד האָט אין יאָר 1793 אָנגעשריבן א דראַמע מיט'ן נאָמען "דער איד," און נאָך פאר דעם האָט ער פּאַרעפנטלאכט אן ארטיקל אין זיין זשורנאל "אָבזערוער" (באַא־באכטער) אין וועלכן ער'האָט אויסגע־דריקט זיין באדויער אויף וועמען אלערליי סעקטעס לאָזן אויס זייער צאָרן, זיי זיינען לה פון דער מענשהייט? ווי לאנג נאָך וועלן זיי זיי אויסגעטיילט ווערן און באהאנדלט ווערן מיט גרויזאמקייט און פאראכטונג, אין דער צייט וואָס די אָנהייننגער פון מאָס־מדען, זאראאסטער, בראמא און קאָנפו־ציוס ווערן רעספּעקטירט?

"זאָל מען ניט אָנגעבן דעם תירוץ, אז זיי זיינען אן אומווירדיק פאָלק, אומגלוי־ביק, באטריגעריש און אז זיי אלע זיינען בלויז פּראָצענטניקעס: אדער, אז, האסנ־דיק די אָנהייننגער פון קריסטענטום, באַ־רימען זיי זיך און וואַרטן אויף דער גע־לעגנהייט צו טאָן די קריסטן שאָדן. זאָל מען דאָס ניט טאָן כדי די צווייטע זייט פון דער מטבע, געשטעמפּלט מיט די זעל־ביקע באראקטערן זאָל ניט אויפגעהויבן ווערן קעגן אונז אליין.

"לאָמיר ניט ווערן באאיינפלוסט פון דעם שטארק־צונעפאַרבטן בילד פון אונזער באליבטן דיכטער, מיינען אז יעדער איד איז א שיילאָק, כדי די אידן זאָלן ניט קומען צום שלום מיט דער פרוויערק בא־רימטער אויפפירונג פון . . . אז יעדער קריסט איז א . . . ; לאָמיר אויך אויף קיין מינוט ניט דייגקען, אז די מעלה'ס פון צדקה, וואוילטאט, גוטהארציקייט און אומבאגרעניצטער טאָלעראנץ קאָנען ניט עקזיסטירן אין ערגעץ א חוץ אונטער דער אויפזיכט פון דער קריסטלאכער אָרטיקל בלז־זום א בענדזשאמין און אן אייבראָ־הם גאלדשמיט זיינען ערות קענן דער נאָרשקייט און פאלשקייט פון אזא אומ־טאָלעראנטער מיינונג!

"אויב עס איז קענן אונזער פארערטער קאָנסטיטוציע ארייַנצולאָזן אלס מיטגלי־דער יענע, וואָס זייער רעליגיע איז אנ־דערש פון אונזער הערשנדיקער קירך, לאָ־מיר אלנפאלס לערנען אונזערע קינדער צו רעספּעקטירן די אידן ווי מענשן. זאָל דאָס פאלק אויסגעפינען, אז ווען מען באליי־דיקט אידישן בירגער, קריגט מען די שטרענגסטע שטראָפן פון געזעץ, ווייל עס ווערן דורכדעם פארלעצט די רעכט פון נאטספריינטלאכקייט און די רעגעלן פון דער פּאָליציי. און זאָל קיינער מער ניט אויסרופן זיך דעם באליידיקטן ענט־פער, וואָס איך האָב, אלס אינגל, געהערט איינעם פון יענע ארבעטזאמע חברה, וואָס מאכן אן ארים לעבן דורך אויפקויפן אל־טע קלייידער: "א, שמוציערער איד,"—האָט צו אים געזאָגט דער ברוטאלער קצב, — "מען האָט היינט אויפגעהאנגען א אידן טייבורן, און איך בין צופרידן פון דעם!" "יאָ, יאָ, דאָס איז טאקע אמת," — האָט אים געענטפערט דער באליידיק־טער איזראעליט, — "דו האָסט רעכט, מען האָט אויף דער צלעבער תליה אויפגע־האנגען נאָך גיין קריסטן!"

צווישן די אנדערע פארטיידיקער פון אידן איז יענער צייט זיינען געווען דער דראַמאטורג רישארד קאָמבערלאנד און דער דיכטער טאָמאס וועדז. קאָמבערלאנד האָט אין יאָר 1793 אָנגעשריבן א דראַמע מיט'ן נאָמען "דער איד," און נאָך פאר דעם האָט ער פּאַרעפנטלאכט אן ארטיקל אין זיין זשורנאל "אָבזערוער" (באַא־באכטער) אין וועלכן ער'האָט אויסגע־דריקט זיין באדויער אויף וועמען אלערליי סעקטעס לאָזן אויס זייער צאָרן, זיי זיינען לה פון דער מענשהייט? ווי לאנג נאָך וועלן זיי זיי אויסגעטיילט ווערן און באהאנדלט ווערן מיט גרויזאמקייט און פאראכטונג, אין דער צייט וואָס די אָנהייننגער פון מאָס־מדען, זאראאסטער, בראמא און קאָנפו־ציוס ווערן רעספּעקטירט?

"זאָל מען ניט אָנגעבן דעם תירוץ, אז זיי זיינען אן אומווירדיק פאָלק, אומגלוי־ביק, באטריגעריש און אז זיי אלע זיינען בלויז פּראָצענטניקעס: אדער, אז, האסנ־דיק די אָנהייننגער פון קריסטענטום, באַ־רימען זיי זיך און וואַרטן אויף דער גע־לעגנהייט צו טאָן די קריסטן שאָדן. זאָל מען דאָס ניט טאָן כדי די צווייטע זייט פון דער מטבע, געשטעמפּלט מיט די זעל־ביקע באראקטערן זאָל ניט אויפגעהויבן ווערן קעגן אונז אליין.

"לאָמיר ניט ווערן באאיינפלוסט פון דעם שטארק־צונעפאַרבטן בילד פון אונזער באליבטן דיכטער, מיינען אז יעדער איד איז א שיילאָק, כדי די אידן זאָלן ניט קומען צום שלום מיט דער פרוויערק בא־רימטער אויפפירונג פון . . . אז יעדער קריסט איז א . . . ; לאָמיר אויך אויף קיין מינוט ניט דייגקען, אז די מעלה'ס פון צדקה, וואוילטאט, גוטהארציקייט און אומבאגרעניצטער טאָלעראנץ קאָנען ניט עקזיסטירן אין ערגעץ א חוץ אונטער דער אויפזיכט פון דער קריסטלאכער אָרטיקל בלז־זום א בענדזשאמין און אן אייבראָ־הם גאלדשמיט זיינען ערות קענן דער נאָרשקייט און פאלשקייט פון אזא אומ־טאָלעראנטער מיינונג!

"אויב עס איז קענן אונזער פארערטער קאָנסטיטוציע ארייַנצולאָזן אלס מיטגלי־דער יענע, וואָס זייער רעליגיע איז אנ־דערש פון אונזער הערשנדיקער קירך, לאָ־מיר אלנפאלס לערנען אונזערע קינדער צו רעספּעקטירן די אידן ווי מענשן. זאָל דאָס פאלק אויסגעפינען, אז ווען מען באליי־דיקט אידישן בירגער, קריגט מען די שטרענגסטע שטראָפן פון געזעץ, ווייל עס ווערן דורכדעם פארלעצט די רעכט פון נאטספריינטלאכקייט און די רעגעלן פון דער פּאָליציי. און זאָל קיינער מער ניט אויסרופן זיך דעם באליידיקטן ענט־פער, וואָס איך האָב, אלס אינגל, געהערט איינעם פון יענע ארבעטזאמע חברה, וואָס מאכן אן ארים לעבן דורך אויפקויפן אל־טע קלייידער: "א, שמוציערער איד,"—האָט צו אים געזאָגט דער ברוטאלער קצב, — "מען האָט היינט אויפגעהאנגען א אידן טייבורן, און איך בין צופרידן פון דעם!" "יאָ, יאָ, דאָס איז טאקע אמת," — האָט אים געענטפערט דער באליידיק־טער איזראעליט, — "דו האָסט רעכט, מען האָט אויף דער צלעבער תליה אויפגע־האנגען נאָך גיין קריסטן!"

דער ענדגילטיקער זיג פון אידן אין דעם קאמף צו קריגן צוויילע רעכט און פּאָליטישע גלייכבארעכטיקונג. — די דורכרייזנדע און פרעמדע אין יעדער קע־באוועגונג האָט זיך אָנגעהויבן צוריק מיט הונדערט יאָר.

מרדכי יאָפע

דער העלד

זיין די שטאָט האָט געריט נאָך אין דרעמל פון שאָטנס,
האָט עס אויבן אין טורעם זיך פלוצלונג צעקלונגען —
האָבן אלע דערוואָסט זיך די גליקלאכע בשורה,
אז דער גבור פון פאָלק האָט דעם שונא באַצוואונגען.

און די טעכטער פון שטאָט מיט די זונעקע אויגן,
האָבן גלייך זיך פארפּוצט און פארוויקלט אין הערן;
און בחורים מיט בויגנס, און מיידלאך מיט בלומען —
זיך צעלאָזט אין די גאסן, ווי פארביקע וועלן.

ס'האָבן באלד זיך פארזאמלט די חשוב'ע זקנים,
אין די פּורפּורנע מאנטלען מיט זילבערנע זוימען;
האָבן רואיק גערעדט און געהויבן די אויגן
צו דער טיף־בלויער הויך פון באלויכטענע רוימען.

און דער עלטסטער פון זיי מיט די לענגערע לאָקן,
איז ארויס פונ'ם עגל מיט זילבערנעם שטעקן,
האָט געלאָזט זיך צום טויער, באגלייט פון זיין מחנה,
און נאָך אים מיט די פלייטן — פון אלע פיר עקן.

איבער הייזער דערהויבן זיך, פלאטערן פאָנען,
איבער טיר און טויערם — גרילאנדעס פון בלומען — — —
מיט א מאָל האָט דערהערט זיך א שאלן פון שופרות:
גרייט זיך צו! ער איז נאָענט שוין! ער איז שוין געקומען!

ווי דער ים פון א ווינט, האָט די פארביקע מחנה
זיך געגעבן א זויג און באהעפט זיך אינגאנצן — — —
הילכן ווייט די טרומפּייטן, ווינקען פרייליך די פאָנען,
און די שפּיזן און פאנצערן שווינדלען און גלאנצן.

ווען די זון איז געשטאנען שוין ווייט אויפ'ן הימל,
ווען דער טאָג האָט דערגרייכט זיינע ליכטיקע שעה'ן,
האָט דערוועלן דאָס פאָלק זיין גענארטן באפרייער,
און געשטרעקט אים די האנט מיט א ברכה און טרויען.

ס'האָט דער עלטסטער פון זיי אים געבענשט און געקושט אים,
מיט'ן זילבערנעם שטעקן — דערציילט אים פון הימל . . .
און א צוויי יאָריק קינד, א